

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง : กระบวนทัศน์ใหม่ของปรัชญาการศึกษาสู่การเรียนรู้ในศตวรรษปัจจุบัน

Sufficiency Economy Philosophy: A New Paradigm of Educational Philosophy

For Developing the Current Century Learning

ดร.จำเรณูรัตน์ จิตต์จิรจรรย์*

รองศาสตราจารย์ ประจำคณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล*

Dr. Chamroenrat Chitchirachan *

Associate Professor, Faculty of Education, Vongchavalitkul University *

Corresponding Author E-mail: chamroenrat@hotmail.com

(Received: November 14, 2018; Revised: January 1, 2019; Accepted: January 9, 2019)

บทคัดย่อ

บทความทางวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นสภาพปัญหาด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองที่เกี่ยวข้องกับปัญหาการศึกษาที่มนุษย์มีกระบวนทัศน์หรือความเชื่อขั้นพื้นฐานที่แตกต่างกันจึงมีการปฏิบัติหรือการแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกัน ดังนั้นปรัชญา และปรัชญาการศึกษา รวมทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีบทบาทเข้ามาจัดกระบวนทัศน์หรือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์เสียใหม่ โดยนำมาปลูกฝัง สอดแทรก ประยุกต์ใช้ หรือบูรณาการกันและกัน เป็นต้น เน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานสำคัญคือเงื่อนไขของความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรมกำกับ ย่อมจะส่งผลให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สังคมคุณธรรมจริยธรรม ลักษณะบูรณาการของปรัชญา และปรัชญาการศึกษารวมทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นลักษณะบูรณาการของปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปสู่การค้นพบความจริง และนำมาเป็นแนวทางในการแสวงหาความรู้หรือรู้เพื่อแก้ไขปัญหา คือชี้แนะให้ฝ่ายการศึกษา นำหลักที่ว่าด้วยความรู้และความจริงมาแก้ไขปัญหา โดยต้องตระหนักถึงเงื่อนไขความรู้และเงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรม นำไปสู่การใช้วัตถุ ทรัพยากร สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างพอเพียง อย่างมีเหตุผล เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง ซึ่งย่อมบรรลุเป้าหมายอันเป็นผลลัพธ์ทางการศึกษา ถือว่าเป็นสาระสำคัญของปรัชญา และปรัชญาการศึกษา อีกทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการบูรณาการกัน เป็นผู้ที่มีภูมิรู้ ภูมิธรรมและภูมิฐาน

คำสำคัญ: กระบวนทัศน์ใหม่, ปรัชญาการศึกษา, ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, การพัฒนาการศึกษา

Abstract

This academic article aims at presenting the problems of health care, economy, social, politics concerned with education which all human beings have different paradigms, then lead them to solve the problems differently. Therefore, philosophy, educational philosophy and Sufficiency Economy Philosophy play significant roles in rearranging the paradigms by means of educating, inserting, applying or integrating, and also emphasizing the balances between materials, social, culture, and environments based upon both knowledge and ethical conditions giving rise to professional learning community. The important components of philosophy, philosophy of education and Sufficiency Economy Philosophy are those of integration of philosophy in terms of knowledge inquiry leading to find reality, and to find the guidelines for the problem solving, that is, to advise the educational sector to take knowledge and reality as guidelines for solving the problems as such. It is a must to realize that both knowledge and ethical

conditions are very necessary to be reasonably applied for material consumption, social, cultural and environmental awareness, which are self prudential, and attain the educational goals as valued products. These are the main essentials of philosophy, educational philosophy and Sufficiency Economy Philosophy as integrated and perceived as knowledgeable, ethical and dignified.

Keywords: New Paradigm, Educational Philosophy, Sufficiency Economy Philosophy, Educational Development

บทนำ

มนุษย์เกิดมาในโลกย่อมต้องเผชิญกับสภาพปัญหามานานปการไม่ว่าจะเป็นปัญหาด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมือง หรือแม้แต่ปัญหาทางการศึกษา ทั้งนี้เพราะว่ามีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจมนุษย์ที่นำไปสู่การปฏิบัติที่แตกต่างกันจึงเกิดปัญหาแตกต่างกัน หากอธิบายโดยมองจากปัญหาใกล้ตัวมนุษย์ออกไปถึงไกลตัว ก็จะพบว่าปัญหาด้านสุขภาพถือว่าเป็นปัญหาพื้นฐานอันดับแรกที่มีมนุษย์ทุกคนเผชิญ และจำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาสุขภาพของตนเอง ไม่ว่าจะปัญหาด้านสุขภาพกาย สุขภาพใจ จำเป็นต้องเอาใจใส่ดูแลรักษาเพื่อที่จะทำให้สุขภาพสมบูรณ์และพร้อมที่จะดำเนินชีวิตให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเมื่อมนุษย์ดำเนินชีวิตประจำวันก็จำเป็นต้องแสวงหาปัจจัยสำหรับการดำเนินชีวิตต่าง ๆ อาทิ เงิน วัสดุ สิ่งของหรือแม้แต่ทรัพยากรธรรมชาติต่าง ๆ ที่นำมาใช้จ่ายหรือบริโภค ก็ล้วนเป็นปัจจัยที่หาได้ยาก ซึ่งจำเป็นต้องนำมาผลิต และนำมาใช้อย่างประหยัด รวมทั้งจำหน่ายแจกจ่ายด้วยความมีชัยสล์ รู้จักใช้อย่างพอเพียง ซึ่งหากไม่ได้ดำเนินการใช้จ่ายอย่างประหยัดมีชัยสล์ หรืออย่างพอเพียงแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจติดตามมา

ปัญหาอีกประการหนึ่งที่ตามมรรฐมนุชย เป็นปัญหาปฏิกริยาลูกโซ่อีกเช่นกัน คือปัญหาด้านสังคม กล่าวคือมนุษย์มักมีการแก่งแย่งกัน เบียดเบียนซึ่งกันและกันเพื่อเอาตัวรอด สังคมของมนุษย์ย่อมจะไม่สงบสุข เกิดเป็นสังคมที่ไร้กฎระเบียบ เป็นสังคมที่จะเริ่มล่มสลาย จึงจำเป็นที่ฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายรัฐจะต้องยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือโดยกำหนดนโยบาย กำหนดแนวทางการพัฒนาสังคมและฝ่ายการเมืองหรือฝ่ายรัฐเอง ยังจำเป็นต้องมีพื้นฐานของความรู้และมีพื้นฐานคุณธรรมจริยธรรมกำกับกาย วาจา ใจ มิให้หลงปฏิบัติไปในทางใฝ่ต่ำอยู่ตลอดเวลาอีกด้วย หากฝ่ายการเมืองขาดคุณธรรมจริยธรรมหลงปฏิบัติไปในทางใฝ่ต่ำดังกล่าว ก็ย่อมจะนำไปสู่ปัญหาด้านการเมือง ก่อให้เกิดความขัดแย้งกันระหว่างพรรคการเมือง ซึ่งก็ย้อนกลับไปหาปัญหาสุขภาพกาย สุขภาพใจ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ก็ย่อมจะประสานเกลียวกันเป็นปัญหาใหญ่ระดับประเทศ ระดับโลกติดตามมา ซึ่งยากต่อการแก้ไข ปัญหาทั้งหลายทั้งปวงนั้น สุดท้ายก็มารวมกันที่ปัญหาทางการศึกษา เพราะการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในอันที่จะขัดเกลาทำให้มนุษย์เรียนรู้หลักมนุษยภาวะ (Human Being) หรือเป็นลักษณะของความเชื่อและยอมรับว่ามนุษย์ทุกคนมีคุณค่าและมีความเท่าเทียมกันทั้งทางพหุติณยและนิตินย สามารถพัฒนาได้ตามศักยภาพและความแตกต่างของแต่ละบุคคล ซึ่งมักเรียกว่าศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ (Human Dignity) และศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์อันเป็นการเรียนรู้หลักมนุษยภาวะนี้เอง ส่วนใหญ่มักมองจากคุณค่าภายในตน มากกว่าคุณค่าภายนอก จึงต้องมีหลักมนุษยธรรม (Humanity) ทำหน้าที่กำกับ คือมนุษย์ต้องเรียนรู้ภาวะความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่มีจิตใจสูง มีจิตใจประเสริฐ อีกทั้งมนุษย์ต้องเรียนรู้หลักคุณธรรมจริยธรรมที่จะพัฒนามนุษย์ให้รู้จักจัดปัญหาด้านสุขภาพ ปัญหาด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัญหาด้านการศึกษาอีกด้วย

การที่มนุษย์จะพัฒนาให้มนุษย์เองเรียนรู้หลักมนุษยภาวะและเรียนรู้ที่จะปรับปรุงพฤติกรรมของตนเองให้เป็นผู้ที่มีหลักคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นหลักโนธรรมสำนึกในความเป็นมนุษย์นิยม (Humanism) อาทิ มีความมีเมตตา กรุณา มีความยุติธรรม เอื้อเฟื้อ เกื้อกูล เป็นต้น อนึ่งตามหลักมนุษยนิยมในทางปรัชญามองว่ามนุษย์เป็นสิ่งหนึ่งในธรรมชาติ มีศักดิ์ศรี มีค่า และมีความสามารถที่จะพัฒนาตนเองโดยอาศัยเหตุผลและวิธีการทางวิทยาศาสตร์ ไม่จำเป็นต้องอาศัยอำนาจเหนือธรรมชาติแต่ประการใด ส่วนในทางปรัชญการศึกษา ราชบัณฑิตยสถาน (The Royal Institute) หรือปัจจุบันเรียกว่าสำนักงานราช

บัณฑิตยสภา (Office of the Royal Society, 2012) ก็มีมุมมองว่ามนุษย์โดยธาตุแท้แล้ว เป็นคนดี แต่มีเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อม ที่อาจทำให้มนุษย์เป็นมนุษย์ผิดปกติ แปรเปลี่ยนไปเป็นคนไม่ดี จึงเป็นหน้าที่ของฝ่ายการศึกษาได้แก่โรงเรียน สถาบันอาชีวศึกษาหรือ สถาบันอุดมศึกษาทั้งหลาย ในฐานะเป็นสถาบันตัวแทนสังคม (Social Agent) ที่จะต้องให้การศึกษาดูแล บ่มเพาะ ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม (Socialization) ทำให้ศักยภาพของแต่ละคนแสดงออกอย่างเต็มที่และเป็นคนมีคุณภาพ ซึ่งเป็นแนวคิดที่สัมพันธ์กับปรัชญาธรรมชาตินิยม ที่มีมุมมองว่ามนุษย์เป็นคนดี ดังนั้นจึงต้องหันมาร่วมด้วยช่วยกัน กำหนดแนวคิดอันเป็นความเชื่อขั้นพื้นฐานของมนุษย์ โดยพัฒนาให้ชัดเจนยิ่งขึ้นซึ่งเรียกว่ากระบวนทัศน์ (Paradigm) ซึ่งหากมองในเชิงกระบวนการวิจัยอันเป็นวิธีการแสวงหาความรู้ชนิดหนึ่ง ถือว่าเป็นวิธีการทางปรัชญาในการคิดหาคำตอบ และคำว่ากระบวนทัศน์เป็นคำที่มาจากภาษากรีกหมายถึงรูปแบบที่เป็นโลกทัศน์ (World View) และโลกทัศน์ก็เป็นมุมมอง เป็นวิธีคิด บ่งบอกถึงสำนักความคิดหรือเป็นความเชื่อที่นำมาใช้ร่วมกัน (Kivunja and Kuyini, 2017) หรือเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ หากมองเชิงกระบวนการวิจัยดังกล่าว ก็เป็นกระบวนทัศน์ทางภววิทยา (Ontology) ซึ่งมุ่งแสวงหาคำตอบที่เป็นความจริง มุ่งแสวงหาคำตอบที่เป็นวิธีการแสวงหาความรู้หรือญาณวิทยา (Epistemology) มุ่งหาวิธีวิธี (Methodology) และมุ่งหาเทคนิคกระบวนการในการวิจัยเพื่อค้นพบคำตอบสุดท้าย (Methods) ของสรรพสิ่งต่าง ๆ (Scotland, 2012) สำหรับกระบวนทัศน์ในบทความนี้มุ่งให้เป็นกระบวนทัศน์ในทางปรัชญา และปรัชญาการศึกษาที่สัมพันธ์หรือบูรณาการกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยนำมาพัฒนาให้เป็นความคิดหรือเป็นความเชื่อพื้นฐานอันแน่นแฟ้น นำไปสู่การพัฒนาการศึกษา พัฒนาการเรียนรู้ให้เข้มแข็งอันจะเป็นพลังขจัดปัญหาด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองหรือแม้แต่การศึกษาเองให้มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืน โดยพัฒนาให้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความพอเพียง มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันให้กับตนเองและสังคมซึ่งมีกระบวนทัศน์อันเป็นเงื่อนไขด้านความรู้และเงื่อนไขด้านคุณธรรมจริยธรรม เป็นหลักกำกับอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นบทความนี้จึงมุ่งชี้ให้เห็นกระบวนทัศน์ แนวคิดปรัชญา ปรัชญาการศึกษา ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะที่เป็นปรัชญาการศึกษา และกระบวนทัศน์การเรียนรู้ที่มีการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงประกอบด้วยความรู้ความเข้าใจอย่างพอเพียง ความรู้ที่ประกอบด้วยหลักเหตุผลหรือความมีเหตุผล ความรู้ที่สามารถนำมาการสร้างภูมิคุ้มกันตนเอง พัฒนาให้มีความเข้มแข็งด้วยการมีเงื่อนไขความรู้คือรอบรู้ รอบคอบ ระมัดระวัง และพัฒนาให้มีความเข้มแข็งด้วยการมีเงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรมกำกับความรู้คือสัตย์สุจริต ขยัน อดทน สติปัญญา แบ่งปันซึ่งจะนำไปสู่สังคมแห่งการเรียนรู้และอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขในศตวรรษปัจจุบัน

กระบวนทัศน์คือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์

ความคิดก่อให้เกิดการพัฒนาเป็นความเชื่ออย่างมั่นคงของมนุษย์ที่แตกต่างกัน ย่อมนำไปสู่การมีพฤติกรรมทางกาย วาจาและใจของมนุษย์ที่ได้รับการพัฒนาที่แตกต่างกัน หรือได้รับการปลูกฝัง บ่มเพาะกลายเป็นความเชื่ออย่างมีเหตุผลได้รับการยอมรับว่าเป็นวิทยาศาสตร์ หรืออาจกลายเป็นความเชื่อที่เจือด้วยอวิชชา (Ignorance) อันเป็นความเชื่อที่ปราศจากการใช้เหตุผล เป็นความเชื่อที่เกิดจากความไม่รู้ที่หลากหลาย จึงขาดความพอเพียง ขาดเหตุผล ขาดการตระหนักรู้ถึงการปกป้องตนเอง ขาดการสร้างภูมิคุ้มกันตนเอง กล่าวสั้น ๆ ก็คือขาดความรู้ที่ชัดเจน และย่อหย่อนคุณธรรมจริยธรรมนั่นเอง ขยายความเฉพาะความรู้หรือความเชื่อที่เจือด้วยเหตุผลก็คือ ความเชื่อเหล่านี้ย่อมหล่อหลอมรวมเป็นความเชื่อเกี่ยวกับความเป็นตัวตนของมนุษย์หรือสิ่งที่อยู่รอบตัวมนุษย์ที่เรียกว่าเป็นความรู้ที่อยู่ในตัว (Tacit Knowledge) ซึ่งอาจเป็นความรู้เกี่ยวกับหลักมนุษยภาวะที่มุ่งหมายหรือเน้นให้เห็นเป็นวิชาที่ว่าด้วยความเป็นมนุษย์ที่มีสภาวะทางจิตใจสูง ถือเป็นตัวความรู้ที่เกี่ยวกับตัวมนุษย์โดยตรง และมนุษย์ย่อมจำเป็นต้องเรียนรู้สิ่งที่อยู่ภายนอกตัวมนุษย์ (Explicit Knowledge) แต่เป็นความรู้ที่มนุษย์จำเป็นต้องฟัง ฟังพา หากไม่มีความรู้ชนิดนี้ มนุษย์ก็ย่อมไม่รู้วิธีการที่จะรู้หรือเรียนรู้ ไม่รู้วิธีการที่จะทำหรือไม่รู้วิธีทำ ไม่รู้ว่าจะเป็นอะไร ไม่รู้ว่าจะอยู่ร่วมกันอย่างไร อีกทั้งไม่รู้ว่าจะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมให้เป็นสังคมน่าอยู่ได้อย่างไร ความรู้ชนิดนี้ได้รับการพัฒนามาเป็นมโนธรรมสำนึก (Conscience) จากแหล่งข้อมูลภายนอก นำมาพัฒนาความรู้ก่อให้เกิดเป็นความเชื่อที่บริสุทธิ์ อีกทั้งพัฒนาให้มนุษย์เป็นมนุษย์ที่ประเสริฐกว่าสัตว์อื่นโดยแสดงความรู้ แสดงความคิดที่แสดงถึงการมี

พื้นฐานที่ดี มีเหตุผลมีผล เช่น ดีใจ ยิ้มได้ หัวเราะได้ มองขึ้นไปบนฟ้าได้ สรรวจสิ่งในตัวและสิ่งนอกตัวได้ พัฒนา สร้างสรรค์ วัตถุประสงค์ให้ตนเองมีความสะดวกสบายและอยู่เป็นกลุ่ม เป็นสังคม ลดความขัดแย้ง ยอมลดที่วิมานนะได้ อีกทั้งยังแสดงออกมาก ในทางตรงกันข้าม เช่น เสียใจ ร้องไห้ ทำลายวัตถุสิ่งของ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพราะมนุษย์มีความรู้ในตัวและมีความรู้รอบตัว หล่อหลอมให้เป็นมนุษย์ที่มีจิตใจประเสริฐ มีเหตุผล หรือหล่อหลอมให้ขาดเหตุผลได้ จึงอยู่ที่พื้นฐานความเชื่อของมนุษย์ที่จะต้องตัดสินใจ กำหนดแนวทางเลือกด้วยตนเอง

นอกจากนั้น มนุษย์ย่อมจะต้องช่วยกันสร้างสรรค์กฎเกณฑ์ สร้างกฎระเบียบ สร้างวินัยของตนเองก่อนและร่วมกันสร้างสรรค์สังคมตามมา เพื่อที่จะก้าวสู่สังคมไว้ซึ่งเรียกว่าหลักมนุษยธรรมหรือหลักนิติธรรม จึงกล่าวได้ว่าเมื่อมนุษย์มีความรู้เกี่ยวกับหลักมนุษยภาวะหรือตัวตนของมนุษย์ ทั้งที่เป็นความรู้ในตัวและนอกตัวมากขึ้น ขณะเดียวกันก็พัฒนาหลักมนุษยธรรม เช่น ไม่เบียดเบียนกัน ไม่ทำร้ายกัน ไม่ลักขโมยกัน ไม่ประพฤติผิดในสามีและภรรยาของกันและกัน เป็นต้น ควบคู่ไปด้วย จึงเกิดเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ (New Paradigm) ขึ้นมา หรือพัฒนาตามลำดับก่อให้เกิดเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่ดี ที่ใหม่ ๆ ขึ้นมา ซึ่งมนุษย์ทุกคนต้องให้การยอมรับว่ามันเกิดขึ้นและมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามลำดับ ซึ่งพัฒนามาตั้งแต่เด็กคำบรรพจนกระทั่งถึงปัจจุบันโดยสามารถประมวล (Thongtako, 2004) ได้ดังนี้

1. กระบวนทัศน์ดึกดำบรรพ์ (Primitive Paradigm) เป็นกระบวนทัศน์ที่มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจมนุษย์ว่าโลกไม่มีกฎเกณฑ์ ไม่มีกฎระเบียบใด ๆ ความคิดทางปรัชญาหรือความคิดในการแสวงหาความรู้ควบคู่คุณธรรมของมนุษย์เกิดจากสติปัญญาของมนุษย์เอง

2. กระบวนทัศน์โบราณ (Ancient Paradigm) เป็นกรอบเวลาที่มนุษย์มีความเชื่อเป็นพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจว่าทุกสิ่งทุกอย่าง ย่อมมีกฎเกณฑ์ที่แน่นอนตายตัว โดยไม่มีกรณียกเว้นใด ๆ ทั้งสิ้น โลกมีกฎเกณฑ์และมนุษย์ควรรู้จักกฎเกณฑ์เพื่อใช้แสวงหาความสุขในการอยู่ร่วมกันในโลกนี้

3. กระบวนทัศน์ยุคกลาง (Medieval Paradigm) เป็นกรอบเวลาที่มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจว่าความสุขที่สมบูรณ์แบบและถาวรมีอยู่ในโลกหน้า เพราะเห็นความอนิจจังในโลกนี้ว่าแม้จะรู้กฎทุกกฎของโลกทุกอย่าง และปฏิบัติตามอย่างไม่บกพร่อง ก็ไม่อาจพบความสุขที่แท้จริงได้เลย จึงต้องใช้ชีวิตอันจำกัดและสั้น ๆ ในโลกนี้ เพื่อแสวงหาความสุขอันแท้จริงและถาวรในโลกหน้า

4. กระบวนทัศน์ยุคใหม่ (Modern Paradigm) เป็นกรอบเวลาที่มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจว่าโลกมีกฎเกณฑ์และมีกฎหรือวิธีการวิทยาศาสตร์เป็นแนวทางพบกฎของโลก มนุษย์เชื่อว่ามีมีความสุขสมบูรณ์แบบในโลกนี้ได้ก็โดยใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์เข้ามาช่วย เช่น ช่วยพัฒนาให้มีเครื่องจักรไอน้ำ พัฒนาให้มีระบบเทคโนโลยีสารสนเทศ พัฒนาให้มีสิ่งเอื้ออำนวยก่อให้เกิดความสะดวกสบายมากขึ้น

5. กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่หรือหลังนวยุค (Post Modern Paradigm) เป็นกรอบเวลาที่มนุษย์มีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจว่ากระบวนทัศน์ที่ผ่านมาทั้ง 4 กระบวนทัศน์ดังกล่าวนี้ ล้วนแล้วแต่มีประเด็นข้อให้เกิดสงครามต่อกัน เบียดเบียนกัน คือเกิดความยึดมั่น ถือมั่น มุ่งมั่นที่จะสร้างมวลวัตถุอย่างไม่พอเพียง ซึ่งนำไปสู่การแบ่งพรรคแบ่งพวก การแข่งขัน เกิดความไม่ไว้วางใจกัน และการทำลายกันและกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามที่ได้กำหนดไว้ว่ามนุษย์จะต้องเรียนรู้วิชาความเป็นมนุษย์หรือหลักมนุษยภาวะและนำไปสู่การปฏิบัติให้เข้มข้น ชัดเจนยิ่งขึ้น และจะต้องเรียนรู้หลักมนุษยธรรมและนำไปสู่การปฏิบัติโดยยึดหลักคุณธรรม (Virtue) เช่น ซื่อสัตย์ สุจริต เป็นต้น และมีจริยธรรม (Ethics) กำกับกาย วาจา ใจ เสมอ คือควบคุมตนเองมิให้ทำร้ายกันและกัน ไม่ลักขโมย หรือหยิบฉวยสิ่งของของคนอื่น มาเป็นของตน อีกทั้งควบคุมตนเองโดยไม่ไปประพฤติผิดลู่ก่ของผู้อื่น เป็นต้น

กระบวนทัศน์หลังยุคใหม่หรือกระบวนทัศน์ที่ 5 จะต้องสามารถแก้ไขจุดบกพร่องของกระบวนทัศน์ในอดีตได้ เพราะโลกหรือสังคมเจริญอย่างสุดขีดแล้วโดยเฉพาะทางด้านวัตถุ แต่สภาพจิตใจ สังคม การเมือง หรือแม้แต่การศึกษาจะต้องได้รับการแก้ไขให้สำเร็จลุล่วง โดยดับปัญหาหรือทำให้ปัญหาลดน้อยลง ปรัชญา และปรัชญาการศึกษา รวมทั้งปรัชญาของ

เศรษฐกิจพอเพียง จึงแสดงบทบาทเข้ามาจัดระเบียบ จัดกระบวนการทัศน์ใหม่โดยเฉพาะกระบวนการทัศน์หลังยุคใหม่หรืออนุยุคที่เป็นปัญหา รวมทั้งส่งเสริมให้มีการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งหันมาเรียนรู้ตามอนุกรมวิธานวัตถุประสงค์ทางการศึกษาประกอบกัน เช่น อนุกรมวิธานของบลูม (Bloom's Taxonomy) มีองค์ประกอบสำคัญซึ่งจำเรียงรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ (Chitchirachan, 2011) ได้เขียนอธิบายไว้มีสาระสำคัญประกอบด้วยการรู้จักจดจำ (Remembering) สร้างความเข้าใจ (Understanding) รู้จักประยุกต์ใช้ (Applying) รู้จักวิเคราะห์สังเคราะห์ (Analyzing) รู้จักสร้างความตระหนักหรือประเมินคุณค่า (Evaluating) และรู้จักสร้างสรรค์สังคม (Creating) ให้เป็นสังคมที่น่าอยู่และอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข โดยประยุกต์ใช้ปรัชญาและปรัชญาการศึกษา รวมทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอย่างบูรณาการกัน เป็นการนำมาจัดเป็นกระบวนการทัศน์หรือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ให้เป็นรูปธรรม เข้มข้น เข้มแข็ง แกร่งกล้า โดยเฉพาะพัฒนาให้ด้านหลักมนุษยภาวะและพัฒนาด้านมนุษยธรรมให้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น สามารถนำไปสู่การปฏิบัติให้เป็นรูปธรรมมากขึ้น อันจะเป็นปราการป้องกันมิให้อวิชชามาบดบังมนุษย์ แต่พัฒนาให้มนุษย์มีวิชาและจรณะที่เข้มแข็ง มั่นคง มั่งคั่งและยั่งยืนนาน

ปรัชญาช่วยจัดกระบวนการทัศน์อันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์

มนุษย์ย่อมอยู่ร่วมกันเป็นหมู่ เป็นกลุ่ม เป็นสังคม เมื่ออาศัยอยู่ร่วมกันเป็นจำนวนมาก ย่อมจะมีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์แตกต่างกันดังกล่าว ปรัชญาจึงเข้ามามีส่วนจัดกระบวนการทัศน์ของมนุษย์ให้มีระบบระเบียบในการแสวงหาความรู้เพื่อนำมาจัดกระบวนการทัศน์อันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ให้เป็นผู้มีมนุษย์ที่มีวิชาและจรณะตามหลักพระพุทธศาสนา คือเป็นผู้ถึงพร้อมด้วยความรู้และเป็นผู้มีคุณธรรมจริยธรรม กล่าวคือเมื่อทุกคนยอมรับว่าปรัชญาเป็นศาสตร์แห่งศาสตร์ทั้งหลาย เป็นราชาแห่งศาสตร์ทั้งหลาย หรือเป็นบิดาแห่งศาสตร์ทั้งหลาย หรือที่ราชบัณฑิตยสถานหรือสำนักงานราชบัณฑิตยสภา (Office of the Royal Society, 2013) นิยามว่าเป็นวิชาที่ว่าด้วยหลักแห่งความรู้และความจริงแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น มนุษย์ทุกคนที่มีความเป็นมนุษย์หรือมีหลักมนุษยภาวะที่แตกต่างกัน ย่อมมีสภาพจิตใจที่แตกต่างกัน แต่มนุษย์ย่อมจะต้องดำเนินชีวิตด้วยการแสวงหาความรู้และความจริงเหมือนกัน ไม่ว่าจะเป็ความรู้และความจริงของธรรมชาติ ความจริงเกี่ยวกับจักรวาล บาปบุญคุณโทษ หรือแม้แต่ความจริงเกี่ยวกับเทพเจ้า เป็นต้น อันอยู่ในขอบเขตของอภิปรัชญา (Metaphysics) อีกทั้งมนุษย์จะต้องเรียนรู้ถึงบ่อเกิดหรือต้นตอของความรู้ วิธีการแสวงหาความรู้ จัดการความรู้ หรือแม้แต่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อแสวงหาวิธีการ แสวงหาแนวทางเพื่อค้นพบความจริง ก็อยู่ในขอบเขตของญาณวิทยา (Epistemology) และอาศัยวิธีการคิด วิธีการแก้ไขปัญหา พัฒนาความรู้ให้มีเหตุผลเป็นไปตามหลักการที่เรียกว่าตรรกวิทยา (Logic) ที่ไม่สามารถจะฝืนเหตุผลนั้นไปได้ เช่น ฝนตกเป็นเหตุ ถนนเปียกเป็นผล จึงเป็นเหตุผลว่าฝนตกถนนเปียก โดยไม่มีทางหลีกเลี่ยงได้เลยว่าฝนตกเมื่อใด ถนนแห้งเมื่อนั้นอันเป็นการสรุปเหตุผลที่ผิดพลาด ยกเว้นถนนที่อื่นที่ไม่มีฝนตก และจำเป็นต้องทำงานร่วมกันกับญาณวิทยา อันอยู่ในขอบเขตของความรู้ กล่าวคือเมื่อมนุษย์ได้เรียนรู้ รู้ความจริงตามธรรมชาติ รู้จักธรรมชาติที่เกี่ยวข้องกับหลักมนุษยภาวะ และหลักมนุษยธรรมแล้ว มนุษย์ย่อมจะมีพฤติกรรม คือการปฏิบัติต่อมนุษย์ด้วยกันด้วยความดี มีพฤติกรรมที่ดีต่อกันหรือยอมรับว่าอันไหนควรแก่การปฏิบัติตามหลักมนุษยภาวะ อันไหนเป็นหลักมนุษยธรรมที่ควรหรือต้องประพฤติ อันเรียกว่าจริยศาสตร์ (Ethics) ซึ่งเมื่อมนุษย์ปฏิบัติต่อกัน ก็จะสื่อให้เห็นธรรมชาติที่เป็นธรรมชาติของความสวยงาม ธรรมชาติที่เป็นคุณค่า อันเป็นธรรมชาติที่แท้จริง หรือเป็นความงาม เป็นคุณค่าที่มนุษย์พยายามสร้างสรรค์ขึ้น อันเรียกว่าสุนทรียศาสตร์ (Aesthetics) กล่าวโดยรวมก็คือว่าปรัชญาได้เข้ามามีบทบาทในการจัดกระบวนการทัศน์คือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจมนุษย์นั่นเอง

ความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์อันเป็นกระบวนการทัศน์ที่เกี่ยวกับการแสวงหาความรู้ เพื่อนำไปสู่การค้นพบความจริงหรือปรัชญา จึงเป็นการแสวงหาความรู้ และความรู้ที่แสวงหามาได้นั้นจัดเป็นปรัชญา ดังนั้นปรัชญาจึงเป็นความพยายามเรียนรู้ทุกสิ่ง ที่เกี่ยวกับโลกทั้งมวล โลกมีแง่มุมลึกลับให้เรียนรู้มากเท่าใด ปรัชญาก็พยายามที่จะเรียนรู้ให้มากเท่านั้น และมีคำอธิบายเพิ่มเติมให้เห็นความกระจ่างชัดอีกว่าในสมัยโบราณ นักปรัชญาเป็นผู้ค้นพบวิทยาการสาขาใหม่ให้แก่โลก แต่หลังจากค้นพบแล้ว นักปรัชญาก็ให้เป็นภาระของผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการสาขานั้น ค้นคว้าเรื่องนั้นต่อไป ตนเองก็หันไป

สำรวจวิทยาการด้านอื่น การค้นคว้าทางปรัชญาไม่เคยถึงจุดจบ ดังนั้นพระพรหมบัณฑิต (Phra Phrom Bundit, 2016) จึงได้กล่าวว่านักปรัชญาจึงเป็นเสมือนนักสำรวจ ผู้ไม่ยอมตั้งหลักแหล่ง นักปรัชญาจะสำรวจเรื่อยไปจนกว่าจะรู้จักจักรวาล นักปรัชญาเป็นผู้บุกเบิกทางปัญญา ส่วนวิชาปรัชญาก็คือบันทึกการบุกเบิกของนักสำรวจความลับจักรวาลหรือบันทึกของนักปรัชญา ซึ่งเป็นการบันทึกเกี่ยวกับการค้นหาความจริง วิธีการแสวงหาความรู้ การใช้หลักเหตุผล บันทึกการศึกษาพฤติกรรม อันเป็นความดี ความไม่ดี เหมาะสม ไม่เหมาะสม รวมทั้งบันทึกคุณค่า ความงาม ของมนุษย์ทั้งหลายนั่นเอง

การที่นักปรัชญาเป็นผู้ค้นพบวิทยาการสาขาใหม่ให้แก่โลก แต่หลังจากค้นพบแล้วก็เป็นที่ของนักวิทยาศาสตร์หรือปล่อยให้ผู้เชี่ยวชาญในวิทยาการสาขานั้น ค้นคว้าเรื่องนั้นต่อไป จึงเห็นได้ชัดว่านักปรัชญาทำงานในลักษณะเป็นนักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์อยู่ในตัว กล่าวคือทำหน้าที่สงสัยใน (1) ปัญหา (2) พยายามหาสาเหตุหรือตั้งสมมติฐานของปัญหา (3) รวบรวมข้อมูล (4) ตั้งแนวทางทดลองหรือปฏิบัติ และ (5) ค้นพบหรือสรุป สำหรับปัญหาที่ค้นพบแล้ว ก็ยังมีสิ่งเร้นลับที่ซ่อนอยู่ในปัญหาที่ค้นพบนั้น ซึ่งก็เป็นหน้าที่ของนักปรัชญาที่จะแสวงหาความรู้และความจริงในสิ่งที่ซ่อนอยู่นั้น นำไปสู่การค้นพบอีกต่อไป ที่สำคัญที่สุดหากเป็นปัญหาทางด้านการศึกษานักปรัชญา ก็จะสวมบทบาทเป็นนักปรัชญาประยุกต์ ซึ่งก็คือทำหน้าที่เป็นนักปรัชญาการศึกษา ที่มุ่งมั่นหรือพยายามอย่างยิ่งที่จะจัดปัญหาทางการศึกษา โดยพยายามแสวงหาหลักความรู้และความจริงทางการศึกษา โดยเฉพาะหยิบเอาอุดมการณ์ ความเชื่อ ค่านิยมของการศึกษา อันเป็นกระบวนทัศน์หรือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ในแต่ละยุคแต่ละสมัย มากำหนดเป็นปรัชญาของหลักสูตร กำหนดเป็นวัตถุประสงค์ เป็นเป้าหมาย หรือกำหนดเนื้อหาสาระและกระบวนการจัดการศึกษา (Office of the Royal Society, 2012) ให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ ความเชื่อและค่านิยมเป็นต้น กลายเป็นปรัชญาการศึกษา (Educational Philosophy) เช่น เชื่อว่าการศึกษาคือชีวิตและกระบวนการพัฒนาชีวิต การศึกษาเป็นเครื่องมือสร้างความเท่าเทียมกันในสังคม ปรัชญาการศึกษาจึงใช้เป็นพื้นฐานในการกำหนดกฎทั่วไป การตีความและประเมินผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษา หรือปรัชญามีส่วนช่วยให้การศึกษาในด้านการกำหนดเป้าหมาย หรือการกำหนดสิ่งอันมีค่าสูงสุดในการดำเนินกิจการการศึกษา การศึกษาไม่ว่าเพื่อชีวิต และก็ต้องมีไว้เพื่อชีวิตที่ดี จึงมีคำถามว่าชีวิตที่ดีที่สุดหรือที่นำพึงปรารถนามากที่สุดเป็นอย่างไร เป็นต้น เป็นสิ่งที่นักปรัชญาเสนอคำตอบ โดยการโยงไปถึงธรรมชาติของมนุษย์ ตลอดถึงภาวะแห่งความจริงแท้ของจักรวาล หรือชีวิตมนุษย์ต้องอยู่ในสังครมร่วมกับผู้อื่น ปัญหาจึงทอดไปถึงลักษณะของสังคมที่ดี อันเป็นเรื่องที่ปรัชญาการเมือง และปรัชญาสังคมแสวงหา เมื่อได้ลงมติเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ แล้ว จุดหมายของการศึกษา ก็จะหลั่งไหลออกมาเอง เมื่อได้จุดหมายอันแน่ชัดแล้ว เนื้อหาของหลักสูตร บทบาทของครูในกระบวนการศึกษา บทบาทของโรงเรียนในสังคม ก็จะกำหนดชัดเจนยิ่งขึ้น (Witsathawet, 2012) ซึ่งปรัชญาการศึกษาที่มีส่วนช่วยจัดกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษาประการหนึ่ง

นอกจากนั้นปรัชญาการศึกษายังชี้ให้เห็นวิธีการของปรัชญาซึ่งมีหน้าที่ที่จะวิเคราะห์ สังเคราะห์ และตีความโดยใช้เหตุผลตามตรรกะของตรรกวิทยาและด้วยการค้นหาของญาณตรรกณ์ ปรัชญาจึงมีใช้ความรู้ที่เกิดจากข้อมูลเชิงประจักษ์ ข้อเสนอของปรัชญาไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยข้อมูลว่าจริงหรือเท็จ เหมือนวิทยาศาสตร์ แต่ปรัชญาช่วยนักการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลของการศึกษา ตีความความหมายของคำที่ใช้ในวงการศึกษาก่อนแล้วสังเคราะห์หรือรวบรวมข้อมูลทั้งหลายให้เข้ามาอยู่ในระบบเดียวกัน (Witsathawet, 2012) ในแง่นี้ปรัชญามีได้โต้แย้งหรือยืนยันข้อเสนอของนักการศึกษา และก็มีได้เพิ่มเติมความรู้ด้านเนื้อหาแก่นักการศึกษา แต่ปรัชญาช่วยให้นักศึกษาแน่ใจในจุดยืนของตนเองมากขึ้น โดยพิจารณาเห็นปัญหากระจ่างชัดมากขึ้น และที่สำคัญคือรู้จักตัวเองมากขึ้นว่าความเข้าใจของตนเองนั้นเป็นอย่างไร วิธีการนี้ย่อมช่วยให้นักการศึกษาได้มาก โดยเฉพาะช่วยให้นักการศึกษาใช้ความรู้ไปในทางเป็นผู้รอบรู้ รอบคอบและใช้ความรู้ได้อย่างเหมาะสม ใช้อย่างระมัดระวัง คือไม่ได้ใช้ไปในทางผิดครรลองคลองธรรม อีกทั้งใช้ความรู้ไปในทางที่จะพัฒนาให้ตนเองและสังคม ก่อให้เกิดความซื่อสัตย์ สุจริต เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเอื้ออาทร แบ่งปันต่อกัน โดยเฉพาะนักการศึกษาจะต้องตั้งอยู่บนหลักความพอเพียง มีเหตุผล สร้างภูมิคุ้มกันในตัว หรือดำรงตนอยู่บนพื้นฐานของการใช้วัตถุ สิ่งของ หรือทรัพยากรอย่างพอเพียง ตระหนักถึง

ผลกระทบที่อาจเกิดแก่สังคม วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมอยู่เสมอ ซึ่งก็เป็นหลักการสำคัญของปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอันเกี่ยวข้องกับปรัชญาและปรัชญาการศึกษานั้นเอง

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงช่วยจัดกระบวนการทัศน์ใหม่ของการศึกษาปัจจุบัน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นแนวคิดเชิงปรัชญา เป็นหลักการอันสำคัญยิ่งที่พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช บรมนาถบพิตรรัชกาลที่ 9 ได้พระราชทานเป็นพระบรมราโชวาทแก่นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เมื่อวันที่ 18 กรกฎาคม 2518 ความว่า “การพัฒนาประเทศจำเป็นต้องทำตามลำดับขั้น ต้องสร้างพื้นฐานคือความพอมี พอกิน พอใช้ของประชาชนส่วนใหญ่เบื้องต้นก่อน โดยใช้วิธีการและอุปกรณ์ที่ประหยัด แต่ถูกต้องตามหลักวิชาการ เมื่อได้พื้นฐานความมั่นคง พร้อมพอสมควรและปฏิบัติได้แล้วจึงค่อยสร้างเสริมความเจริญและฐานะเศรษฐกิจขั้นสูงโดยลำดับต่อไป” และยังได้พระราชทานแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่าที่มาเข้าเฝ้า ณ สวนจิตรลดา พระราชวังดุสิต เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2518 ในปี่เดียวกัน ความว่า “คนอื่นจะว่าอย่างไรก็ช่างเขา จะว่าเมืองไทยล้าสมัย ว่าเมืองไทยเชย ว่าเมืองไทยไม่มีสิ่งที่ดีสมัยใหม่ แต่เราอยู่พอมีพอกินและขอให้ทุกคนมีความปรารถนาที่จะให้เมืองไทยพอกินพอกิน มีความสงบและทำงาน ตั้งจิตอธิษฐาน ตั้งปณิธานในทางนี้ ที่จะให้เมืองไทยอยู่แบบพอกินพอกิน ไม่ใช่จะรุ่งเรืองอย่างยอด แต่ว่ามีความพอกินพอกิน มีความสงบเปรียบเทียบกับประเทศอื่น ๆ ถ้าเรารักษาความพอกินพอกินนี้ได้เราก็จะยอดเยี่ยมยิ่งยวดได้”

แนวพระราชดำริอันเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่ได้พระราชทานแก่พสกนิกรทุกหมู่เหล่านี้ ถือว่าเป็นปฐมบทของกระบวนการทัศน์ใหม่หรือเป็นความคิดนำไปสู่ความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่จิตใจของมนุษย์ที่ใหม่ เพื่อมุ่งแก้ไขปัญหาทางสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา โดยเฉพาะด้านการศึกษา ก็มุ่งเป้าหมายสุดท้ายที่จะให้เกิดเป็นความคิดพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจมนุษย์ในด้านการศึกษา โดยเฉพาะมุ่งปลูกฝังในเยาวชนหรือทุกคนในสังคมไทยและสังคมโลกมุ่งพัฒนาระดับคุณภาพการศึกษาให้มีการพัฒนาไปสู่เป้าหมายคือเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพ ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงเน้นให้พัฒนาความคิดพื้นฐานด้านวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมให้เกิดขึ้นแก่ฝ่ายการศึกษา ไม่ว่าจะเป็นด้านการบริหาร การศึกษา ด้านหลักสูตรการสอน ด้านกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เป็นต้น (Working Group Integrating Sufficiency Economy into Teaching and Learning, 2011) แสดงให้เห็นว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดกระบวนการทัศน์ใหม่ทางการศึกษาในปัจจุบันเป็นอย่างมาก แม้ว่าแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมีพื้นฐานเน้นที่การเกษตร โดยเฉพาะแนวคิดที่เรียกว่าเป็นทฤษฎีใหม่ (Isarangkun Na Ayutthaya and Thampiya, 2016) ซึ่งสรุปได้ดังนี้

1. ทฤษฎีขั้นต้น เป็นทฤษฎีที่เน้นการบริหารจัดการที่ดิน เช่น มีการแบ่งที่ดินออกเป็นสัดส่วนคือสัดส่วน 30% แรกเพื่อใช้ขุดสระเก็บกักน้ำ สัดส่วน 30% ที่สองใช้เพื่อการปลูกข้าว สัดส่วน 30% ที่สามใช้เพื่อปลูกผักผลไม้ และอีก 10% ใช้เพื่อที่อยู่อาศัย
2. ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สอง มุ่งเน้นให้ร่วมมือร่วมใจในการดำเนินการผลิต ร่วมมือกันด้านการตลาด เน้นความเป็นอยู่ที่ดีพอสมควร ให้มีสวัสดิการเช่น กองทุน สถานีนอมนัย มุ่งการศึกษาโดยชุมชนเข้าไปมีบทบาทในการส่งเสริมการศึกษา และร่วมมือกันพัฒนาสังคมและจิตใจโดยมีสถาบันศาสนาเป็นหลักยึดเหนี่ยว
3. ทฤษฎีใหม่ขั้นที่สาม เป็นการดำเนินการเพื่อให้เกิดความก้าวหน้าเน้นที่การติดต่อประสานงานเพื่อจัดหาทุน แหล่งเงิน ธนาคารหรือบริษัท ห้างร้านโดยระดมกันมาลงทุนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต

ต่อมาแนวคิดทฤษฎีใหม่ได้รับการขยายไปสู่ทุกมิติ และมีการอธิบายขยายความที่มีรายละเอียดมากขึ้น ครอบคลุมทุกมิติรวมทั้งมิติทางการศึกษา ทั้งนี้เกิดจากการที่สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (Isarangkun Na Ayutthaya and Thampiya, 2016) ได้มีการนำความขึ้นกราบบังคมทูลพระกรุณาขอพระราชทานพระบรมราชวินิจฉัยยับยั้งความเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อวันที่ 29 พฤศจิกายน 2542 และพระราชทานพระบรมราชานุญาตให้เผยแพร่ต่อไป จึงเกิดคำว่า ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (Sufficiency Economy Philosophy : SEP) ทั้งนี้พสกนิกร จึงได้นำไปขยายผลในทุกมิติไม่ว่าจะเป็นมิติด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง สิ่งแวดล้อม หรือแม้แต่การศึกษา โดยเฉพาะด้าน

การศึกษาซึ่งมีการเน้นเงื่อนไขของการใช้ความรู้ ควบคู่กับเงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรม ประกอบด้วยรายละเอียด 3 หลักการคือ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดีและครอบคลุม 4 มิติ คือวัตถุ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม หากนำ 2 เงื่อนไข 3 หลักการและ 4 มิติไปจัดกระบวนการทัศน์ทางการศึกษาเสียใหม่ คือนำไปปลูกฝังหรือสร้างให้เกิดเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ให้เป็นรูปธรรม ก็จำเป็นต้องสร้าง ปลูกฝัง พัฒนาให้ทุกคนมีกระบวนการทัศน์ คือมีความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์โดยเฉพาะในด้านความรู้ คุณธรรมจริยธรรม ความพอประมาณ มีเหตุผล มีภูมิคุ้มกันที่ดี มีสาระสำคัญดังนี้

ความรู้ ซึ่งจำเป็นต้องสร้าง ปลูกฝังและพัฒนาความรอบรู้เกี่ยวกับวิชาการต่าง ๆ สอดคล้องกับการเรียนรู้ ในศตวรรษที่ 21 ให้ชัดเจนคือรู้จัก รู้กว้างอันเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับความรอบคอบเพื่อนำความรู้เหล่านั้นมาพิจารณาให้ เชื่อมโยงกัน เพื่อประกอบการวางแผน และความระมัดระวังในขั้นตอนการปฏิบัติในการนำไปประกอบอาชีพ

คุณธรรมจริยธรรม จำเป็นต้องสร้าง ปลูกฝังและพัฒนาให้เป็นพื้นฐานของจิตใจให้มีความตระหนักใน คุณธรรมอันเป็นคุณลักษณะหรือลักษณะที่เป็นคุณค่า เช่น มีความซื่อสัตย์ สุจริต และมีความอดทน มีความเพียร ใช้สติปัญญา ในการดำเนินชีวิต ในขณะที่เดียวกันก็ปรับพฤติกรรมทางกาย วาจา ใจให้อยู่ในกรอบแห่งความดี อันเป็นหลักจริยธรรม

พอประมาณ เป็นหลักที่เน้นทางสายกลางที่มุ่งให้ใช้วัตถุ สิ่งของ ทรัพยากรทุกชนิดอย่างพอเหมาะ พอดี กับสภาพของตนอันเป็นปัจจัยภายใน รวมทั้งใช้ให้พอควร สอดคล้องกับภูมิสังคมอันเป็นปัจจัยภายนอก

มีเหตุผล เป็นหลักการ เป็นกฎเกณฑ์ของการใช้เหตุผลหรือหลักตรรกวิทยา คือต้องรู้จักเหตุ ว่าทำไม เพราะเหตุใด รู้ปัจจัยที่เกี่ยวข้อง รู้หลักวิชาการ กฎหมาย ความเชื่อ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งตระหนักถึงผลกระทบที่จะ เกิดขึ้นในด้านต่าง ๆ กว้างแคบ ใกล้ ไกล

ภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี เป็นการเตรียมความพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ซึ่งจำเป็นต้องมีการ วางแผน รอบคอบ ไม่ประมาท เพื่อป้องกันอันตรายหรือปัญหาที่อาจเกิดขึ้น

หลักความพอประมาณ การมีเหตุผล และการสร้างภูมิคุ้มกันในตัวนี้ หากนำมาประยุกต์ใช้ใน 4 มิติ ก็จำเป็นต้อง ตระหนักหรือพิจารณาด้วยการใช้ความรู้เป็นพื้นฐาน และมีหลักคุณธรรมจริยธรรมกำกับ เพื่อใช้วัตถุ คือใช้วัตถุ สิ่งของ เงิน ทอง ทรัพยากรอย่างประหยัด คุ้มค่า ไม่ประหยัดหรือตระหนี่ถี่เหนียวจนเกินไป หรือฟุ้งเฟ้อเกินฐานะทางเศรษฐกิจของตนเอง และตระหนักถึงปัจจัยทางสังคม คือเห็นคุณค่าของการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม โดยไม่เบียดเบียนกันและมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ต่อกัน ทั้งนี้เพราะว่าคนทุกคนที่อยู่ร่วมกันในสังคม จำเป็นต้องตระหนักถึงกรอบทางวัฒนธรรมของสังคมอีกส่วนหนึ่งด้วย กล่าวคือวัฒนธรรมของสังคม เป็นการเห็นคุณค่าและร่วมอนุรักษ์วัฒนธรรม ค่านิยม และเอกลักษณ์ท้องถิ่น สำนึกในความเป็น ไทย ทั้งนี้จะต้องเห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อม คือมีจิตสำนึก รู้วิธีการและมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม

เพื่อสนับสนุนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้มีความเด่นชัดและได้รับการยอมรับจากนานาชาติ จึงมี นักวิชาการชื่อเอเวอรี (Avery) ในฐานะเป็นศาสตราจารย์ด้านการบริหารจัดการแห่งมหาวิทยาลัยแมคควอรี (Macquarie University) และเบอร์กสไตเนอร์ (Bergsteiner) ซึ่งเป็นศาสตราจารย์ทางด้านการบริหารจัดการและภาวะผู้นำแห่ง มหาวิทยาลัยคาทอลิกออสเตรเลีย (Australian Catholic University) ได้ให้การสนับสนุนการประยุกต์ใช้ปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียงอย่างเต็มที่ ถึงขั้นได้ร่วมกันเป็นบรรณาธิการเรียบเรียงหนังสือขึ้นมาเล่มหนึ่งชื่อวิถีคิดที่พอเพียง : ของขวัญ จากประเทศไทยที่มอบต่อชาวโลกที่ยังไม่ได้พัฒนา (Sufficiency Thinking : Thailand's Gift to an Unsustainable World) ในการนี้ได้ร่วมกันเขียนบทความลงในหนังสือเล่มนี้ ที่กล่าวถึงประเทศไทยว่าเป็นรูปแบบที่เป็นบทบาทที่ไม่ได้คาดหวัง (Avery and Bergsteiner, 2016) โดยกล่าวยกย่องประเทศไทยว่าได้มีการนำวิถีคิดแบบยั่งยืนมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนา ประเทศโดยเริ่มตั้งแต่ระดับโรงเรียนจนถึงระดับมหาวิทยาลัย กระทั่งถึงรากหญ้าคือเกษตรกร การพัฒนาชุมชน สิ่งแวดล้อม ธุรกิจ นโยบายสาธารณะหรือแม้แต่ในระดับผู้ต้องขัง ก็มีการนำมาประยุกต์ใช้ แนวคิดแบบพอเพียง จึงเป็นหลักคิดสำคัญที่

ปรากฏอยู่ในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ที่มุ่งให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อม รวมทั้งในบรรยากาศ กระแสวัฒนธรรม โดยยึดหลักทางสายกลาง (Middle Path) ที่มีการส่งเสริมให้มีคุณลักษณะสำหรับประกอบการตัดสินใจ เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติอย่างพอเพียง (Moderate) มีเหตุผล (Reasonable) และสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว (Prudent) ซึ่งเห็นได้ชัดว่าปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกระบวนทัศน์ใหม่ เป็นของขวัญจากประเทศไทยที่มอบให้สังคมไทยและสังคมโลก อย่างชัดเจน

ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะกระบวนทัศน์ใหม่ของปรัชญาการศึกษา

การนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการจัดกระบวนทัศน์ใหม่ทางการศึกษาให้กับมวลมนุษยชน เป็นลักษณะบูรณาการเป็นปรัชญาการศึกษาโดยการปลูกฝัง สอดแทรก ประยุกต์ใช้หรือบูรณาการกันและกัน เป็นต้น เน้นให้เกิดความสมดุลระหว่างวัตถุ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานสำคัญคือจำเป็นต้องสร้างให้เป็นเงื่อนไข ให้เป็นข้อผูกพัน ให้เป็นพันธกิจหรือเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ที่สำคัญยิ่ง โดยเฉพาะสร้างให้เกิดเป็นเงื่อนไขสองประการคือ ความรู้และคุณธรรมจริยธรรมก็จะส่งผลให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ที่มีความสุขมากยิ่งขึ้น หากมีการสร้าง ปลูกฝังหรือพัฒนา ย่อมจะนำพาบุคคลหรือ มนุษย์เหล่านั้นให้พบกับชุมชนที่พินิตนที่เป็นเงื่อนไขความรู้และเป็นเงื่อนไขคุณธรรม จริยธรรม ซึ่งจำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ (Chitchirachan, 2015) ได้ศึกษาวิจัยไว้เกี่ยวกับการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาตนเองของนักศึกษาในการศึกษาเล่าเรียน มีสาระสำคัญถือว่าเป็นกระบวนทัศน์ใหม่หรือเป็นการวาง พื้นฐานความเชื่อให้มีอยู่ในใจของมนุษย์ ซึ่งเอื้ออำนวยหรือส่งเสริมกระบวนทัศน์การเรียนรู้ในศตวรรษใหม่ มี สาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. การเรียนรู้เพื่อรู้ (Learning to Know) เป็นการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจสรรพสิ่งและนำความรู้ไปใช้เป็น เครื่องมือในการประกอบอาชีพ อย่างไรก็ตามการเรียนรู้เพื่อความเข้าใจสรรพสิ่งอย่างถ่องแท้เน้นที่วิธีการหรือมรรควิธีใน การศึกษาเรียนรู้ (Means) และจุดหมายปลายทางของความรู้ (End) การเน้นมรรควิธีการเรียนรู้จะเป็นการเรียนรู้ซึ่งเป็น สิ่งจำเป็นเพื่อสร้างความเข้าใจโลกที่อยู่รอบตัวมนุษย์ที่กล่าวว่าจำเป็นเพราะว่าความรู้ที่ได้เรียนรู้นั้นจะนำไปสู่การดำเนินชีวิต เพื่อสร้างความเข้าใจและนำไปพัฒนาทักษะทางวิชาชีพรวมทั้งนำไปพัฒนาเพื่อการสื่อสารกับบุคคลอื่น ส่วนการเน้นที่จุดหมาย ปลายทางของความรู้เป็นการนำความรู้ไปสร้างความสุขและเป็นความสุขที่ได้รับจากความรู้ ความเข้าใจ รวมทั้งการค้นพบ สิ่งใหม่ ๆ เช่นความสุขที่รับจากการค้นพบในการวิจัย และการเรียนการสอนที่ดี ก็ย่อมสร้างความพึงพอใจให้แก่ผู้เรียนและ ผู้สอนที่มีความภาคภูมิใจในผลงานที่ตนเองได้ทำและประสบความสำเร็จ ดังนั้นการเรียนรู้เพื่อรู้จึงเป็นเงื่อนไขความรู้ใน ลักษณะรอบรู้ รอบคอบและระมัดระวัง

2. การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ (Learning to Do) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองนำไปสู่การปฏิบัติ ด้วยจิตใจที่ใคร่ครวญ การเรียนรู้ข้อนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกันอย่างใกล้ชิดในประเด็นเรื่องการฝึกฝนตนเองเพื่อประกอบวิชาชีพ เป็น การนำเอาสิ่งที่ได้ศึกษามาแล้วมาเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความเป็นมนุษย์หรือสร้างให้มนุษย์มีกลไกในการทำงานที่ตนเอง บรรลุในอนาคต ดังนั้นในการเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติด้วยจิตใจที่ใคร่ครวญจึงมีลักษณะเกี่ยวข้องกับปัจจัยด้าน เศรษฐกิจเชิงอุตสาหกรรมซึ่งเป็นการนำความรู้ที่ได้ศึกษามาไปสมัครเข้าทำงานในภาคอุตสาหกรรมและได้เงินมาจุนเจือ ครอบครัว การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัตินี้จึงต้องอาศัยศักยภาพเฉพาะบุคคล (Personal Competence) เป็นลักษณะการ เรียนรู้จนเกิดความชำนาญได้รับการประกาศว่ามีทักษะ มีฝีมือซึ่งเป็นศักยภาพเฉพาะบุคคลที่มีความสำคัญยิ่งเพราะจะเป็นการ นำศักยภาพนี้ไปสู่การปฏิบัติอันเป็นการทำงานจากลักษณะที่ต้องใช้แรงงานไปสู่การทำงานแบบการให้บริการใน ภาคอุตสาหกรรม รวมทั้งการทำงาน ในยุคเศรษฐกิจที่ต้องอาศัยเทคโนโลยีสารสนเทศต่าง ๆ ในปัจจุบัน และมีการ เตรียมพร้อมรับนวัตกรรมความก้าวหน้าต่าง ๆ ดังนั้นทักษะที่จำเป็นต้องใช้ในขั้นนี้จึงเป็นความรู้ด้านการปฏิบัติที่เชื่อมโยงกับ ลักษณะพลวัตของแต่ละบุคคล (Personal Dynamism) การฝึกการแก้ไขปัญหา (Good Problem-Solving) การตัดสินใจ

อย่างไร้ครวญ (Decision-Making) รวมทั้งทักษะทางด้านนวัตกรรมและการทำงานเป็นทีม (Innovative and Team Skills) ซึ่งถือว่าการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีอย่างหนึ่ง

3. การเรียนรู้เพื่อเป็นพลเมืองที่ดี (Learning to Be) หรือเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ การเรียนรู้นี้เป็นหลักการขั้นพื้นฐานที่ต้องพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็นมนุษย์ที่มีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา ความรู้สึกรับรู้ รับผิดชอบ ความซาบซึ้งในสุนทรียศาสตร์ และความเป็นผู้มีจิตสำนึก มีจิตวิญญาณ เป็นต้น ซึ่งทุกคนมีมาตั้งแต่กำเนิด จนกระทั่งเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ การเรียนรู้เพื่อความเป็นมนุษย์ที่ดีนี้มีส่วนเกี่ยวข้องกับจริยศาสตร์เป็นอย่างมากจึงจำเป็นต้องพิจารณาในประเด็นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์และควรมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตั้งแต่เกิดจนกระทั่งสิ้นอายุเพื่อให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี เป็นสมาชิกของสังคมที่ดี การเป็นสมาชิกที่ดีย่อมนำมาซึ่งความเป็นพลเมืองดีของประเทศ เป็นผู้ผลิต เป็นผู้ประดิษฐ์รวมทั้งเป็นผู้สร้างสรรค์เทคนิควิธีการต่าง ๆ เพื่อเป็นการสร้างสรรค์สังคมให้เป็นสังคมน่าอยู่มากยิ่งขึ้น

4. การเรียนรู้เพื่ออยู่ในสังคมอย่างมีความสุข (Learning to Live together) อันเป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข บทบาทของการศึกษาในที่นี้คือการสอนให้เห็นความสำคัญของคนที่อยู่หลากหลายบนโลกใบนี้ โดยเฉพาะสอนให้เห็นความหลากหลายในการปฏิบัติตนของคนหลากเชื้อชาติ หลากศาสนา และพยายามหลีกเลี่ยงสิ่งที่จะทำให้เกิดความเข้าใจผิดไม่ว่าจะเป็นด้านการปฏิบัติตนของศาสนิกของแต่ละศาสนา รวมทั้งพยายามสร้างความเข้าใจให้เกิดขึ้นโดยสร้างความตระหนักในสิทธิของตนเองและให้ความเคารพสิทธิของผู้อื่นด้วย การให้ความเคารพกันและกัน การสำรวมกาย วาจา รวมทั้งมีจิตอาสาเพื่อสร้างความเป็นหุ้นส่วนอย่างสร้างสรรค์ (Constructive Partnership) ย่อมก่อให้เกิดการพัฒนาการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ อย่างยั่งยืน อย่างมีความสุข การเรียนรู้เพื่ออยู่ในสังคมอย่างมีความสุข จึงจำเป็นต้องมีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์โดยเฉพาะที่เกี่ยวกับความถูกต้อง ความผิด ความดี ความงาม เป็นต้นของมนุษย์ด้วยกัน ต้องเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ต้องมีทักษะทางด้านสังคม เช่น มารยาทในการแนะนำ การทักทาย มารยาทบนโต๊ะอาหาร เป็นต้น อีกทั้งต้องเข้าใจต้นทุนทางสังคมในระดับสากล เข้าใจระบบพฤติกรรมเพื่อสร้างความร่วมมือในการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

5. การเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม (Learning to Transform Oneself and Society) เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาตนเองให้มีการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคมไปในทางที่ดี ในทางสร้างสรรค์ เป็นลักษณะการศึกษาเพื่อสร้างความยั่งยืน โดยมีหลักการเพื่อปรับเปลี่ยนตนเองและสังคมให้ตระหนักว่าปัจเจกบุคคลที่ทำงานอย่างอิสระหรือทำงานร่วมกับผู้อื่น สามารถปรับเปลี่ยนโลกได้ โดยเฉพาะการปรับเปลี่ยนให้การศึกษาเป็นการศึกษาที่มีคุณภาพ การศึกษาที่มีคุณภาพนี้สามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการปรับเปลี่ยนสังคม และการศึกษาที่มีคุณภาพประกอบด้วยคุณค่าของการศึกษาที่เกิดจากพุทธิพิสัย จิตพิสัยและทักษะการปฏิบัติในการดำเนินชีวิต จะเป็นอารมณ์หรือเป็นเครื่องมือสำคัญในการปรับเปลี่ยนวิถีคิด ปรับเปลี่ยนสังคมระดับประเทศ สังคมโลกให้เป็นสังคมที่น่าอยู่อย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับกระบวนทัศน์ใหม่ของการเรียนรู้ในศตวรรษปัจจุบันอันเป็นขอบฟ้าใหม่ของภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม ซึ่งจำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์ (Chitchirachan, 2018) ได้อธิบายไว้ มีสาระสำคัญสรุปได้ดังนี้

1. ทักษะการเรียนรู้ในวิชาหลักและประเด็นสำคัญ เป็นการเรียนรู้วิชาหลักและประเด็นสำคัญ ประกอบด้วยการเรียนรู้ด้านความเป็นพลเมือง (Civic Literacy) ตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของโลก (Global Awareness) การพัฒนาความรู้เรื่องการเงิน (Financial Literacy) ตระหนักถึงภาวะด้านสุขภาพ (Health Literacy) ตระหนักถึงสิ่งแวดล้อม (Environment Literacy) มีความรอบรู้ในสิ่งที่พบเห็น (Visual Literacy) การเรียนรู้ในสิ่งที่พบเห็น (Learning to See) หรือการพบเห็นเพื่อนำไปสู่การเรียนรู้ (See to Learn) สามารถนำไปสู่การสร้างความเห็นอกเห็นใจทางการบริหารการศึกษาได้เป็นอย่างดี

2. ทักษะด้านการเรียนรู้เชิงวิพากษ์วิจารณ์และนวัตกรรม (Critical Learning and Innovation Skills) เป็นทักษะพฤติกรรมของการเรียนรู้ที่ต้องรู้จักวิธีการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อนำไปสู่การสร้างนวัตกรรม สร้างความร่วมมือ ด้วยอาศัยพื้นฐานในการวิพากษ์วิจารณ์ รวมทั้งอาศัยนวัตกรรม อาศัยทักษะในการสื่อสารและการสร้างความร่วมมือ (Communication and Collaboration) พัฒนาทักษะในการคิดเชิงวิพากษ์และการแก้ไขปัญหา (Critical Thinking and Problem Solving) โดยเฉพาะต้องมีการศึกษาข้อมูลข่าวสาร มีการวิเคราะห์ข้อมูล มีการวิจัยโดยใช้กระบวนการคิดอย่างมีวิจารณญาณและการคิดสร้างสรรค์เป็นฐานสำคัญ
3. ทักษะการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ (Life and Career Skills) เป็นทักษะการประกอบอาชีพ ที่ได้รับการยอมรับว่าต้องประกอบอาชีพอย่างสุจริต มีทักษะในการสร้างผลผลิตและการตรวจสอบ (Productivity and Accountability) สร้างความร่วมมือในการผลิต รวมทั้งการตระหนักถึงผู้ผลิตที่เป็นเพื่อนร่วมงานและลูกค้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้ผลผลิต ดังนั้นทักษะในการดำเนินชีวิต จึงเป็นทักษะทางสังคมและทักษะข้ามวัฒนธรรม (Social and Cross-Cultural Skills) อันเป็นความสามารถที่จะทำงานร่วมกับผู้อื่นและให้ความเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของผู้อื่นถือว่าเป็นความสามารถในการดำเนินชีวิตและสัมมาชีพในศตวรรษใหม่อย่างสำคัญยิ่ง
4. ทักษะด้านสารสนเทศ สื่อและเทคโนโลยี (Information, Media, and Technological Skills) เป็นทักษะที่มีความสำคัญมากในปัจจุบัน เพราะระบบสารสนเทศ สื่อสารและเทคโนโลยี นอกจากมีการนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันแบบไร้ขอบเขตแล้ว ยังต้องมีการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการศึกษาด้วย จึงปฏิเสธที่จะไม่เรียนรู้ไม่ได้ การเรียนรู้การใช้สื่อ (Media Literacy) มีการเรียนรู้การใช้สารสนเทศ (Information Literacy) มีการเรียนรู้การใช้เทคโนโลยี (Technological Literacy) จึงถือว่าเป็นวิทยาการที่นำเอาความรู้พื้นฐานในสาขาวิชามาประดิษฐ์สร้างสรรค์ เพื่ออำนวยความสะดวกแก่มนุษย์ในการดำเนินชีวิตประจำวัน หรือเป็นวิธีการ เทคนิค และอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการบริหารการศึกษา การเรียนรู้การใช้เทคโนโลยีจึงเป็นลักษณะการใช้เทคโนโลยีอันเป็นสื่อทางสังคมอย่างสร้างสรรค์
5. ทักษะด้านสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ (Learning Environment Skills) เป็นทักษะที่ศูนย์วิจัยนโยบายแห่งภาคพื้นแปซิฟิก (Pacific Policy Research Center, 2010) ที่ได้อ้างอิงภาคีพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (The Partnership for 21st Century Learning) หรือเรียกสั้น ๆ ว่า P21 และได้อ้างอิงคำนิยามความหมายของสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ว่าเป็นระบบสนับสนุนที่นำมาเป็นเงื่อนไขให้มวลมนุษยชาติสามารถเรียนรู้ได้ดีที่สุด
6. ทักษะการนำแนวทางที่ดีที่สุดสู่การปฏิบัติ (Best Practice for Implementation Skills) เป็นทักษะที่เกิดจากการตั้งคำถามว่าจะมีการเตรียมพัฒนาทรัพยากรบุคคลให้ได้รับการก้าวเข้าสู่ตำแหน่งหน้าที่การงานที่สูงขึ้นในอนาคตอย่างไร จะเตรียมให้ทรัพยากรบุคคลโดยเฉพาะผู้เรียนให้เป็นคนที่มีคุณภาพอย่างไร ดังนั้นจึงอาจต้องมีการเรียนรู้โดยใช้โครงการเป็นฐาน (Project-Based Learning) อาจใช้ปัญหาเป็นฐาน (Problem-Based Learning) เป็นต้น อันเป็นกระบวนการเรียนรู้อีกรูปแบบหนึ่ง หรืออาจใช้การออกแบบเป็นฐาน (Design-Based Learning) ซึ่งถือว่าเป็นวิธีการหรือกระบวนการเรียนรู้ที่ออกแบบมาเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่พึงประสงค์ เช่น การออกแบบการเรียนการสอนวิชาคณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์ หรือแม้แต่การออกแบบการบริหารจัดการศึกษา การออกแบบพัฒนาสถานศึกษาของตนเอง เป็นต้น
7. ทักษะการประเมินตนเองในศตวรรษที่ 21 (21st Century Assessment) เป็นทักษะการประเมินเพื่อพัฒนาตนเองในการเรียนรู้ซึ่งมีความสัมพันธ์กับภาวะผู้นำเชิงจริยธรรม เริ่มต้นที่การประเมินทักษะการเรียนรู้ของตนเอง โดยเฉพาะทักษะความรู้ในวิชาหลัก และสาระสำคัญที่จะเป็นแนวทางพัฒนาการเรียนรู้ให้ต่อยอดก้าวหน้าต่อไป และก่อให้เกิดผลสะท้อนกลับไปยังนักเรียนนักศึกษา และสะท้อนกลับไปยังครูอาจารย์ผู้สอนหรือตนเองอีกด้วยโดยอาศัยกระบวนการนิเทศติดตาม รวมทั้งสะท้อนไปยังผู้ปกครองที่จะได้ทราบว่านักเรียนนักศึกษาได้บรรลุผลลัพธ์จากการเรียน ที่มีผลมาจากการประเมินตนเองของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาในลักษณะเดือนตนด้วยตนเองหรือประเมินศักยภาพตนเองอยู่เสมอหรือไม่

8. ทักษะการพัฒนาวิชาชีพ (Professional Development) เป็นทักษะของการพัฒนาต่อยอดในวิชาชีพ หรือพัฒนาตนเองให้เป็นระดับมืออาชีพซึ่งแตกต่างจากทักษะการประกอบอาชีพ โดยทั่วไป จึงจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ซึ่งได้รับการถ่ายทอดจากครูอาจารย์ ได้รับการพัฒนาจากฐานความรู้เดิมที่ได้รับการฝึกฝนอบรมมาเป็นอย่างดี อันเป็นลักษณะการเรียนรู้มาเป็นอย่างดีก่อนแล้ว จึงพัฒนาต่อยอดความรู้ในรูปแบบของการพัฒนาผลงานวิชาการ พัฒนาแผนการจัดการเรียนรู้ พัฒนาสื่อหรือนวัตกรรม ต่าง ๆ แม้กระทั่งพัฒนาผลงานวิจัยหรือใช้กระบวนการวิจัยเพื่อ พัฒนาการบริหารจัดการศึกษาอย่างมืออาชีพ เพื่อให้ได้รับการยอมรับว่าเป็นมืออาชีพ

จากสาระที่ได้นำเสนอมาจะพบว่ากระบวนการที่คนในการเรียนรู้เพื่อรู้ การเรียนรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ การเรียนรู้ เพื่อเป็นพลเมืองที่ดี การเรียนรู้เพื่ออยู่ในสังคมอย่างมีความสุข และการเรียนรู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงตนเองและสังคม ก็ถือว่าเป็นกระบวนการที่ใหม่ทางปรัชญาที่สอดคล้องกลมกลืนกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง อันเป็นการเรียนรู้ด้วยความรอบรู้คือ รู้ว่าจะต้องเรียนรู้อะไร รู้ที่จะนำไปปฏิบัติอย่างไร รู้ที่จะเป็นคนอย่างไร และระมัดระวังที่จะอยู่ในสังคมอย่างไรให้มีความสุข อีกทั้งมีความรอบคอบที่จะปรับเปลี่ยนตนเองและสังคมอย่างไร แท้จริงก็คือเงื่อนไขความรู้นั่นเอง

หากมองในมิติศตวรรษใหม่ก็เป็นการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติ โดยเฉพาะจำเป็นต้องมีความรอบรู้ รอบคอบหรือเก่งกล้า มีความสามารถในวิชาหลักและประเด็นสำคัญ มีทักษะด้านการเรียนรู้เชิงวิพากษ์วิจารณ์ และนวัตกรรม มีทักษะด้านสารสนเทศ รวมทั้งสื่อและเทคโนโลยีที่ก้าวหน้าอย่างไม่หยุดยั้ง มีทักษะด้านสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ มีความระมัดระวังในการใช้ทักษะการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพ มีและใช้ทักษะการนำแนวทางที่ดีที่สุดสู่การปฏิบัติ รอบรู้ รอบคอบในการใช้ทักษะการประเมินตนเองในศตวรรษที่ 21 อีกทั้งมีเงื่อนไขคุณธรรมจริยธรรมในด้านทักษะการพัฒนา วิชาชีพ โดยประกอบอาชีพด้วยความซื่อสัตย์ สุจริต มีความเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ต่อผู้อื่น ก็ถือได้ว่ามีการนำปรัชญา มาเป็นเครื่องมือ ในการแก้ไขสภาพปัญหาสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและปัญหาทางการศึกษา โดยเฉพาะศึกษาให้รู้จัก รู้กว้าง และนำ สิ่งที่ได้ศึกษานั้นมาพัฒนาตนเองอันเป็นการนำปรัชญาการศึกษาสู่การปฏิบัติ บูรณาการกับปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำมาสร้างสรรค์เป็นปราการป้องกันมิให้วิชาเกิดขึ้นแก่ตนเองและสังคม โดยเฉพาะสังคมแห่งการเรียนรู้ควบคู่กับคุณธรรม จริยธรรมในศตวรรษที่ 21 เพราะว่าการเรียนรู้อย่างแท้จริงขั้นอันติมะ (Ultimate) ทางปัญญาในศตวรรษที่ 21 แท้จริงก็คือ การเรียนรู้เพื่อพัฒนาสติปัญญาและการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณธรรมจริยธรรม อันเป็นสุดยอดของเงื่อนไขความรู้ และเงื่อนไข คุณธรรมจริยธรรม ซึ่งถือได้ว่าเป็นกระบวนการที่ใหม่ของปรัชญาการศึกษาสู่การเรียนรู้ในศตวรรษปัจจุบัน

บทสรุป

มนุษย์เกิดมาในโลกย่อมต้องเผชิญกับสภาพปัญหาที่แตกต่างกัน เช่น ด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองหรือ แม้แต่ปัญหาด้านการศึกษา เพราะมีความเชื่อขั้นพื้นฐานที่แตกต่างกันที่เรียกว่ากระบวนการที่คนคือความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ใน จิตใจของมนุษย์ ที่มีเงื่อนไขสำคัญคือความรู้และคุณธรรมจริยธรรม ปรัชญาจึงมีบทบาทสำคัญในการเข้ามาช่วยจัดการกระบวนการที่คนอันเป็นความเชื่อพื้นฐานที่มีอยู่ในจิตใจของมนุษย์ให้เป็นระบบที่ชัดเจน ปรัชญาการศึกษา รวมทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จึงมีส่วนเข้ามาจัดการกระบวนการที่คนใหม่ในลักษณะบูรณาการกันเช่นกัน ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในฐานะกระบวนการที่คนใหม่ของปรัชญาการศึกษา เป็นการนำมาปลูกฝัง สอดแทรก ประยุกต์ใช้ หรือบูรณาการกันและกัน เป็นต้น เน้นให้เกิด ความสมดุลระหว่างวัตถุ สังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่มีพื้นฐานสำคัญเป็นเงื่อนไขของความรู้และเป็นเงื่อนไขคุณธรรม จริยธรรมส่งผลให้เกิดเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ซึ่งเป็นลักษณะบูรณาการของปรัชญา และปรัชญาการศึกษา รวมทั้งปรัชญาของ เศรษฐกิจพอเพียง จึงเป็นลักษณะบูรณาการของปรัชญาที่ว่าด้วยการแสวงหาความรู้เพื่อนำไปสู่การค้นพบความจริง และนำมา เป็นแนวทางในการแสวงหาความรู้หรือรู้ถึงสภาพปัญหาทางด้านสุขภาพ เศรษฐกิจ สังคม การเมืองและการศึกษา โดยเฉพาะ ด้านการศึกษา ก็พยายามชี้แนะให้ฝ่ายการศึกษานำหลักที่ว่าด้วยความรู้และความจริงมาแก้ไขปัญหานั้น เป็นปรัชญาการศึกษา อีกทั้งจำเป็นต้องตระหนักถึงเงื่อนไขความรู้และคุณธรรมจริยธรรม นำไปสู่การใช้วัตถุ ตระหนักถึงผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมอย่างพอเพียง อย่างมีเหตุผล อันเป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้กับตัวเอง ซึ่งเป็นปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียง ซึ่งย่อมนับรลู่เป้าหมายอันเป็นผลลัพธ์ทางการศึกษาหรือการเรียนรู้ในศตวรรษปัจจุบัน อันเป็นสาระสำคัญของ
ปรัชญา และปรัชญาการศึกษา อีกทั้งปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่มีการบูรณาการกัน ส่งผลให้ทุกคนเป็นผู้ที่มีภูมิความรู้
ภูมิธรรม เป็นผู้ที่มีความภูมิจำนอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตลอดไป

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- กนกวรรณ ทองตะโก. (2547). บทบาทของกระบวนทัศน์ในการสอนปรัชญา. *วารสารราชบัณฑิตยสถาน*, 30 (1), 258- 260.
- คณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้การสอน. (2554). *แนวทางการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปจัดการ
ในสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ ฯ : คณะทำงานบูรณาการเศรษฐกิจพอเพียงสู่การเรียนรู้การสอน กระทรวงศึกษาธิการ
- จำเริญรัตน์ จิตต์จิรจรรย์. (2554). ทักษะกระบวนการคิดกับอนุกรมวิธานวัตถุประสงค์ทางการศึกษา. *วารสารวิชาการ
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล นครราชสีมา*, 37-52.
- _____. (2558). *การพัฒนารูปแบบการประยุกต์ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อพัฒนาตนเองในการศึกษาของ
นักศึกษาศาสนาบัณฑิตศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ* (รายงานการวิจัย). นครราชสีมา : คณะศึกษาศาสตร์
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
- _____. (2561). ภาวะผู้นำเชิงจริยธรรมของผู้ประกอบวิชาชีพทางการศึกษาท่ามกลางกระแสทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษ
ใหม่. *วารสารวิจัยและพัฒนาหลักสูตร*, 8 (1), 8-29.
- จิรายุ อิศรางกูร ณ อยุธยาและปรียานุช ธรรมปิยา. (2559). *ตามรอยพ่อ ชีวิตพอเพียง...สู่การพัฒนาที่ยั่งยืน* (พิมพ์ครั้งที่ 13).
กรุงเทพฯ ฯ : ศูนย์สถานศึกษาพอเพียง มูลนิธิยุวสถิรคุณ.
- พระพรหมบัณฑิต (ประยูร ธมมจิตโต). (2559). *ปรัชญากรีก บ่อเกิดภูมิปัญญาตะวันตก* (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ ฯ :
สำนักพิมพ์สยาม
- ราชบัณฑิตยสถาน (สำนักงานราชบัณฑิตยสภา), (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554* (พิมพ์ครั้งที่ 2).
กรุงเทพฯ ฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น จำกัด.
- _____. (2555). *พจนานุกรมศัพท์ศึกษาศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. กรุงเทพฯ ฯ : อรุณการพิมพ์
- วิทย์ วิศทเวทย์. (2555). *ปรัชญาทรรศน์ : ปรัชญาการศึกษา*. กรุงเทพฯ ฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษร
ศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

โรมันสคริป

- Chitchirachan, C. (2011). Thaksa Krabuankankhit Kap Anukromwithan Watthuprasong Thangkan Sueksa.
Warasanwichakan Mahawitthayalai Vongchavalitkun, Nakhon Ratchasima, 37-52.
- _____. (2015). *Kan Phatthana Rupbaep Kanprayukchai Praty Khong Setthakit Phophiang Phuea
Phatthana Ton-eng Nai Kansueksa Khong Naksueksa Sathaban Udomsueksa Nai Phaktawan-ok
Chiangnuea* (Research Report). Nakhon Ratchasima: Faculty of Education, Vongchavalitkul
University.
- _____. (2018). Phawa Phunam Choeng Chariyatham Khong Phu Prakop Wichachip Thangkan Sueksa
Thamklang Krasae Thaksa Kan Rianru Nai Satawat Mai. *Warasan Wichai Lae Phatthana Laksut*,
8 (1), 8-29.
- Isarangkun Na Ayutthaya, J & Thampiya, P. (2016). *Tam Roi Pho Chiwit Phophiang ... Su Kan Phatthana Thi
Yangyuen* (13th ed.). Bangkok: Sun Sathan Sueksa Phophiang Munnithi Yuwa Sathira Khun.

- Office of the Royal Society. (2012). *Photchananukrom Sap Sueksa Sat Chabap Rratchabandittayasathan*. Bangkok: Arun Kanphim.
- _____. (2013). *Photchananukrom chabap Ratchabandittayasathan phoso 2554* (2nd ed.). Bangkok: Nan Mi Buk Phap Li Khe Chan Chamkat.
- Phra Phrom Bundit (Prayoon Thammachitto). (2016). *Pratya Krik Bokoet Phumpanya Tawantok* (8th ed.). Bangkok: Samnak Phim Sayam.
- Thongtako, K. (2004). Botbat Khong Krabuan That Nai Kan Son Pratya. *Warasan Ratchabandittayasathan*, 30 (1), 258-260.
- Witsathawet, W. (2012). *Pratya that: Pratyakansueksa*. Bangkok: Khrongkan Phoeiphræ Phonngan Wichakan. Faculty of Arts, Chulalongkorn University.
- Working Group Integrating Sufficiency Economy into Teaching and Learning. (2011). *Naewthang Kan Nam Pratya Khong Setthakit Phophiang Pi Chatkan Nai Sathan Sueksa*. Bangkok: Working Group Integrating Sufficiency Economy into Learning and Teaching, Ministry of Education.

ภาษาอังกฤษ

- Avery, G. C. & Bergsteiner, H. (2016). *Sufficiency Thinking: Thailand's Gift to an Unsustainable World*. Sydney: Allen & Unwin.
- Kivunja, C. & Kuyini, A. B. (2017). Understanding and Applying Research Paradigms in Educational Contexts. *International Journal of Higher Education*, 6 (5), 26-41.
- Lunenburg, F. C. & Ornstein, A. C. (2008). *Educational Administration* (5th ed). Belmont, CA: Wadsworth, Cengage Learning.
- Pacific Policy Research Center. (2010). *21st Century Skills for Students and Teachers*. Honolulu: Research and Evaluation Division, Kamehameha Schools.
- Scotland, J. (2012). Exploring the Philosophical Underpinnings of Research: Relating Ontology and Epistemology to the Methodology and Methods of the Scientific, Interpretive, and Critical Research Paradigms. *English Language Teaching, Canadian Center of Science and Education*, 5 (9), 9-16.